

1. Казанская В. Г. Личность ученика и учителя в начальной школе / В. Г. Казанская. – СПб. : КАРО, 2004. – 208 с.
2. Коротов В. М. Воспитывающее обучение / В. М. Коротов. – М. : Педагогика, 1980. – 192 с.
3. Маленкова Л. И. Теория и методика воспитания / Л. И. Маленкова. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 480 с.
4. Лийметс Х.-Й. Как воспитывает процесс обучения / Х.-Й. Лийметс. – М., 1982. – 76 с.
5. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К. : Богданова А. М., 2009. – 226 с.
6. Сокольников Ю. П. Теория воспитательного пространства / Ю. П. Сокольников. – М. : Наука, 1977. – 391 с.

Г. П. Пустовіт,
м. Київ

ПРІОРИТЕТ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто основні позиції щодо виховної функції позашкільної освіти, теоретичні підходи до вирішення виховних задач позашкільними навчальними закладами.

Ключові слова: позашкільна освіта, позашкільний навчальний заклад, виховання особистості, освітньо-виховне середовище позашкільного навчального закладу.

Зміни, що відбуваються сьогодні у суспільстві, детермінують пошук і обґрунтування концептуальних засад освіти й виховання зростаючої особистості у позашкільних навчальних закладах. Ці засади вибудовуються на актуалізації провідних психолого-педагогічних підходів – особистісно орієнтованого на “ситуацію успіху” дитини в різноманітні життєдіяльності освітньо-виховного середовища закладу, ціннісно-мотиваційного, орієнтованого на формування системи цінностей і мотивацій особистості, діяльнісно-практичного спрямованого на практичну соціально значущу діяльність дітей та учнівської молоді, соціально адаптаційного, який забезпечує адаптацію дитини до соціальних викликів та загроз. Їх логічна єдність у розв’язанні численних освітньо-виховних проблем позашкільних навчальних закладів має забезпечити ефективність побудови навчально-виховного процесу, спрямованого на інтелектуальний, духовний та фізичний розвиток дитини, вироблення умінь і навичок самоосвіти, самовизначення і професійній орієнтації, реалізації її індивідуальних здібностей та творчого потенціалу. Важливим компонентом побудови сучасної освітньо-виховної системи у цих навчальних закладах є гуманітаризація організаційно-педагогічних й методичних засад реалізації навчального змісту, визнання дитини центром освітньо-виховної системи цих навчальних закладів, гуманізація процесів взаємодії педагога, учня і його батьків, громадськості, інших сучасних інститутів виховання учнівської молоді.

Підтвердження останнього знайшло своє відображення у Законі України “Про позашкільну освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст., Концепції позашкільної освіти і виховання, Концепції громадянського виховання дітей та учнівської молоді в умовах розбудови українського

суспільства, у змісті яких визначено, що метою навчально-виховної діяльності позашкільних навчальних закладів є виховання і розвиток творчого потенціалу та соціальної активності особистості, формування її системи гуманістичних цінностей, моральної вихованості, патріотизму та громадянської відповідальності.

Це дає підстави стверджувати, що сучасному вихованню, порівняно з освітою у позашкільних навчальних закладах, має бути повною мірою властива випереджувальна роль, виховання має ставати засобом відродження національної культури, припинення соціальної деградації, стимулом пробудження таких моральних якостей, як совість, патріотизм, людяність, почуття власної гідності, творча ініціатива, відповідальності за власні вчинки і дії [1, с. 6–10].

У контексті останнього, актуальність модернізації змісту позашкільної освіти і виховання сьогодні посилюється як необхідністю подолання негативних явищ, притаманних сучасному українському суспільству, так і тим, що ця система визначально орієнтована на вільний вибір особистістю змісту, напрямів, видів і форм діяльності, формування її особистих уявлень про соціокультурне і соціоприродне середовище, розвиток пізнавальної мотивації та творчих здібностей і таланту. Тому позашкільна освіта і виховання мають розглядатись як такі, що виявляють найближчі перспективи розвитку особистості в різних соціальних й освітньо-виховних інститутах, серед яких позашкільні заклади мають стати центрами мотиваційного розвитку особистості, її професійного самовизначення і самореалізації [2].

Зважаючи на це, навчально-виховний процес позашкільних навчальних закладах слід організовувати з обов'язковим урахуванням умов особливої соціальної сфери вільного часу дитини, що дасть змогу ефективніше вирішувати поставлені перед цими навчальними закладами завдання освіти і виховання підростаючої особистості. Тим самим актуалізується проблема визначення місця і ролі, а відтак, пріоритетності виховання особистості, за всього розмаїття виховних технологій у сучасній системі позашкільної освіти, хоча ця проблема залишається сьогодні дискусійною. Насамперед це викликано своєрідністю навчально-виховної діяльності позашкільних навчальних закладів, яка проявляється у добровільному і цілеспрямованому використанні дитиною вільного від навчання в загальноосвітній школі часу для найповнішого розвитку своїх потенційних можливостей.

Така думка підкріплюється аналізом сучасної педагогічної практики, у межах якої проблема організації педагогічно спрямованого дозвілля дитини стає дедалі актуальнішою. Це пояснюється низкою причин, як-то: диспропорція між кількісними і якісними показниками навчального і вільного часу дитини, не на користь останнього, посилення негативних соціально-економічних впливів та загроз, падіння загального культурного рівня суспільства, стихійні чинники найближчого оточення (вулиця, різноманітні об'єднання), девальвація суспільних цінностей, чому значною мірою сприяють ЗМІ, особливо телебачення та друкована продукція; розмаїттям інтересів та потреб дітей, які нерідко не знаходять реалізації у формальній сфері дозвілля.

Тому сьогодні актуалізується ще один аспект діяльності позашкільних навчальних закладів, який полягає у подоланні суперечності між розумінням дітьми свого вільного часу як відпочинку і діяльністю позашкільного навчального закладу як організаційної структури інституту педагогічно спрямованого виховання.

Водночас, інший важливий процес, який характерний для позашкільних навчальних закладів, – є індивідуалізація життєвого шляху зростаючої особистості. Саме індивідуалізація процесу виховання розглядається нами як система засобів, які сприяють усвідомленню особистістю своїх відмінностей від інших, своєї нинішньої слабкості чи своїх переваг завдяки розвитку власного творчого потенціалу. Це усвідомлення необхідне для духовного прозріння дитини, для самостійного й успішного її просування на шляху індивідуального розвитку, вибору сенсу життя й життєвого шляху.

Тобто, йдеться про допомогу учневі в царині його особистісного самовизначення і самоствердження. За такого підходу предметом педагогічної підтримки в освітньо-виховному процесі позашкільного навчального закладу стає процес спільного з дитиною визначення її власних (часткових освітніх й розвивальних) цілей, можливостей та шляхів задоволення інтересів і потреб, подолання перешкод (наявних проблем), які заважають їй зберегти свою людську гідність, самостійно досягати бажаних успіхів у навчанні, самовихованні, спілкуванні та взагалі у життєдіяльності. Тоді освіту дітей та учнівської молоді у цих навчальних закладах є всі підстави розглядати як певну взаємодію процесів виховання, самовиховання, становлення й самостановлення, професійної орієнтації як складових соціалізації. Тобто, в єдності навчально-виховних впливів на дитину, коли "...створюється інтелектуальне поле входження зростаючої особистості у загальний для всіх життєвий простір" [4].

Досягнення такого результату стає можливим за умови запровадження у позашкільних навчальних закладах інноваційної моделі цілісного позашкільного освітньо-виховного простору, побудованого на гуманістичній (культурологічній) парадигмі. Центром системи у цьому просторі визначено дитину з її потребами, мотивами, бажаннями, інтересами, переконаннями, ідеями й ідеалами, самосвідомістю. Такому просторові має бути надано системності, ціннісно-орієнтованого спрямування на самоактуалізацію й самодетермінацію особистості, творчого й соціально активного характеру її навчально-пізнавальної і суспільно-практичної діяльності. Тоді очевидним є необхідність соціального запиту на виховання особистості. Водночас, щоб виховання було ефективним, йому необхідно стати важливою складовою життя самої дитини, її сім'ї, громади й суспільства загалом. У такому контексті дитина має усвідомити рівень своєї готовності, а головне – здатності до реалізації творчого потенціалу в освітній і духовно-моральній предметно-продуктивній діяльності, до соціальної мобільності на основі засвоєних моральних норм і духовно-моральної установки "ставати краще"; готовності і здатності до розвитку, морального вдосконалення, самооцінки, розуміння сенсу свого життя, індивідуально відповідальної поведінки; здатності до самостійних вчинків і дій на основі морального вибору, прийняття відповідальності за результати власної діяльності, цілеспрямованості та наполегливості в досягненні

результату; готовності і здатності виражати й відстоювати свою громадські позицію, критично оцінювати власні наміри, думки і вчинки [5].

Завершуючи, слід акцентувати увагу на тому, що виховання зростаючої особистості у позашкільних навчальних закладах дає змогу сьогодні залучити значну кількість дітей до педагогічно орієнтованого дозвілля, а відтак, створюються сприятливі умови для їхнього розвитку і становлення як соціально активних громадян.

Список використаної літератури

1. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні / Освіта України. – 2004. – № 94. – С.6–10.
2. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи / Григорій Петрович Пустовіт.. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2008. – Кн. 2. – 272 с.
3. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект : монографія / Григорій Петрович Пустовіт. Кн. 1 : Вид. друге доп. і випр. – Видавництво МДУ ім. В. О. Сухомлинського. 2010. – 379 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник для вищих навчальних закладів / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 840 с.
5. Пустовіт Г. П. Теоретичні концепти мети сучасної позашкільної освіти і виховання / Григорій Петрович Пустовіт // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. – Т.1 : Загальна педагогіка та філософія освіти. – К. : Педагогічна думка, 2012. – С. 95–107.

Н. А. Пустовіт,
м. Київ

ТИПИ ЕКОЛОГІЧНИХ ВЧИНКІВ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті узагальнено спроби різних науковців визначити особливості вчинку та типологію вчинків; деякі з них конкретизовано стосовно екологічних вчинків учнів основної школи.

Ключові слова: *екологічний вчинок, типи екологічних вчинків, безпосередні й опосередковані вчинки.*

У дослідженні технологій формування культури екологічної поведінки учнів основної школи категорія “вчинок” привертає особливу увагу як одиниця поведінки. Така увага обґрунтована й тим, що, за визначенням І. Д. Беха, “вчинок є унікальним особистісним утворенням, репрезентуючи у цілісності людську свідомість, самосвідомість і практичну дію. Він є визначальним показником і мірою морально-духовного розвитку особистості, оскільки будь-яка моральна якість і формується в процесі здійснення суб’єктом відповідного вчинку, і проявляється та закріплюється в ньому” [1, с. 4]. Отже, стосовно технології формування культури екологічної поведінки вчинок є й метою, й унікальним педагогічним інструментом.

Загальнокультурне тлумачення надається вчинкові М. М. Бахтіним, який усе життя людини пропонує розглядати як складний єдиний вчинок. Про те, що вчинок є феноменом людської культури, зазначає В. А. Роменець. Він надає